

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРАКТИЦІ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО
ЗАКЛАДУ»**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи DOb1-M17
спеціальність 012 Дошкільна освіта
(денна форма навчання)
Саносян Едіта Едуардівна

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології освіти
Сич Василь Михайлович

Рецензент:
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології освіти
Столяренко Ольга Борисівна

Кам'янець-Подільський – 2018 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРАКТИЦІ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.....	7
1.1 Теоретичні аспекти проблеми формування навичок спілкування дошкільнят у психолого-педагогічній літературі.....	7
1.2 Особливості становлення і розвитку спілкування дітей старшого дошкільного віку.....	14
1.3 Психологічні умови формування навичок спілкування дітей старшого дошкільного віку	23
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНОСТІ НАВИЧОК СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРАКТИЦІ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.....	29
2.1 Методика та організація дослідження рівня сформованості навичок спілкування у дітей старшого дошкільного віку.....	29
2.2 Аналіз результатів дослідження рівня сформованості навичок спілкування у дітей старшого дошкільного віку.....	33
Висновки до розділу 2.....	44
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ІНТЕРАКТИВНИХ ІГОР НА ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	46
3.1 Програма формування навичок спілкування дітей старшого дошкільного віку засобами інтерактивних ігор	46
3.2 Результати експериментального дослідження впливу інтерактивних ігор на формування навичок спілкування дітей старшого дошкільного віку.....	67
Висновки до розділу 3.....	74
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79
ДОДАТКИ.....	86

ВСТУП

Мовленнєве спілкування є одним із перших видів діяльності, яким дитина оволодіває в онтогенезі; воно є універсальною умовою розвитку особистості в період дошкільного дитинства. У процесі спілкування в ігровій діяльності дитина пізнає природний, предметний і соціальний світ, що її оточує, в його цілісності і різноманітності; формує і розкриває свій власний внутрішній світ, свій образ «Я»; засвоює і створює культурні цінності, виступає при цьому активним суб'єктом взаємодії.

Спілкування як феномен вивчався представниками філософії, соціології, психології, педагогіки та інших наук (Б.Г. Ананьєв, Е. Берн, А.А. Бодальов, Л.С. Виготський, В.В. Давидов, І.О. Зимня, В.А. КанКалік, А.В. Мудрик, А.В. Петровський, Й. Хейзінга). У роботах А.Г. Арушанова, Н.Г. Богуславської, Д.Б. Годовікова, Н.В. Ключової, Ю.В. Касаткіна, М.І. Лісіної, А.Г. Рузької та інших вчених досліджувалося спілкування дошкільнят. Мовний аспект спілкування був предметом дослідження в роботах Е.М. Мастюкова, Д.Е. Розенталя, Є.І. Тихеева, Т.А. Ткаченко, О.С. Ушакової та ін. Особливості здійснення педагогічного процесу в дошкільному закладі вивчали Т.І. Бабаєва, А.Г. Гостєв, Р.В. Куликова, Р.А. Литвак, Л.І. Новикова, У.В. Ульяновка і ін. Значну увагу проблемам взаємодії педагога з дітьми відводилося в дослідженнях С.А. Козлової, Т.А. Куликової, Е.А. Леванова та ін.

Спілкування вважається важливою складовою особистої сфери і гарантує потрібну соціально-психологічну адаптацію дитини в навколишньому світі. Вміння вступати в контакти з іншими людьми, встановлювати взаємини з ними, регулювати свою поведінку здійснюють головний вплив не тільки на позитивну спільну діяльність, але і на соціальний статус дитини в сучасному суспільстві.

Аналіз наукової літератури, присвяченій дослідженню спілкування, його ролі і впливу на психічне і особистісне становлення дитини показує, що ця проблема знаходиться під пильною увагою науковців. Це поставило систему освіти перед потребою перегляду традиційних і пошуку нових підходів до

формування особистості дошкільників, їх багатостороннього розвитку і соціальної адаптації в сучасному суспільстві. З цих позицій актуалізується потреба пошуку шляхів оптимізації спілкування дитини, розширення здатності дошкільників активно і творчо брати участь у взаємодії з оточуючими (Н.Ф. Голованова, Л.М. Кларін, А.В. Петровський та ін.).

Актуальність проблеми дозволила вибрати тему дослідження «Формування навичок спілкування дітей старшого дошкільного віку в практиці дошкільного навчального закладу».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити психологічні умови формування навичок спілкування дітей старшого дошкільного віку в практиці дошкільного навчального закладу.

Об'єкт дослідження – комунікативно-мовленнєва діяльність дітей старшого дошкільного віку в практиці дошкільного навчального закладу

Предмет дослідження – психологічні умови формування навичок спілкування дітей старшого дошкільного віку в практиці дошкільного навчального закладу.

В основу дослідження покладена **гіпотеза** про те, що формування навичок спілкування дітей старшого дошкільного віку буде більш успішним при використанні ігор та ігрових вправ, спрямованих на формування навичок спілкування дітей.

Відповідно до мети та гіпотези були визначені **завдання дослідження**:

1. Розкрити теоретичні основи становлення і розвитку навичок спілкування дітей старшого дошкільного віку у практиці дошкільного навчального закладу.
2. Дослідити рівні сформованості навичок спілкування дітей старшого дошкільного віку у практиці дошкільного навчального закладу.
3. Обґрунтувати, експериментально перевірити ефективність психологічних умов формування навичок спілкування дітей старшого дошкільного віку у практиці дошкільного навчального закладу.

Для вирішення поставлених завдань і перевірки висунутої гіпотези використовувався комплекс **методів дослідження**: загальнотеоретичний (аналіз

психолого-педагогічної, науково-методичної літератури, проектування процесу формування навичок спілкування дітей старшого дошкільного віку); емпіричний (вивчення, аналіз, узагальнення досвіду, спостереження, анкетування); методи математичної статистики для обробки та інтерпретації отриманих даних.

База дослідження: дослідно-експериментальна робота проводилась на базі ДНЗ №20 м. Кам'янець-Подільський. Загальна вибірка становила 40 дітей старшого дошкільного віку. З них, 20 осіб експериментальної групи та 20 осіб контрольної групи.

Дослідження проводилося в три етапи:

Перший етап (вересень-жовтень 2017) – вивчення, узагальнення та систематизація педагогічної літератури з проблеми дослідження, розробка вихідних позицій дослідження: мета, об'єкт, предмет, гіпотеза, методика дослідження.

Другий етап (листопад 2017 – травень 2018) – проведення експериментальної роботи, виявлення рівня сформованості навичок спілкування дітей старшого дошкільного віку, розробка та апробація програми формування навичок спілкування дітей старшого дошкільного віку засобами інтерактивних ігор та вправ.

Третій етап (червень-жовтень 2018) – систематизація та узагальнення результатів, формулювання висновків, оформлення результатів дослідження.

Теоретичне значення дослідження полягає в розкритті поняття «спілкування», «комунікація»; у розробці програми формування навичок спілкування дітей старшого дошкільного віку засобами інтерактивних ігор та вправ.

Практичне значення дослідження: розроблений комплекс інтерактивних ігор та вправ буде корисним вихователям при організації спільної діяльності з дітьми у практиці дошкільного навчального закладу, а також батькам для використання в домашніх умовах з метою формування навичок спілкування у дітей старшого дошкільного віку.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати

наукового дослідження доповідались та отримали схвалення на звітній науково-практичній конференції студентів та магістрантів факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, а також на II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії».

Публікації. Зміст та результати роботи відображено у статті, яка була опублікована у збірнику тез II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії», 23-24 жовтня 2018 року.

Структура і обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (81 найменування) та додатків. Текст роботи ілюстрований 4 таблицями і 7 рисунками, що відображають основні положення і результати. Основний текст роботи викладений на 78 сторінках.

ВИСНОВКИ

Проведений теоретичний аналіз досліджень і експериментальна робота з проблеми формування навичок спілкування дітей старшого дошкільного віку дозволив вирішити поставлені перед нами завдання і зробити наступні висновки.

1. У розглянутих дослідженнях нами виділені основні положення поняття «спілкування», на яке орієнтувалися в дослідженні проблеми. Спілкування ми розглядаємо як універсальну комунікативну діяльність. Формування спілкування повинно супроводжуватися, з одного боку, вихованням уваги до інших людей, а з іншого – повідомленням старшому дошкільнику потрібних знань з культури людського спілкування.

2. У своєму дослідженні ми акцентували увагу на те, що не можна навчати дітей спілкуванню, не включивши їх у взаємодію один з одним, не обумовивши мовну дію і поведінку будь-якою іншою діяльністю (ігровою, практичною, пізнавальною і т.д.); не уточнивши ситуацію спілкування, не створивши потреби і мотивації у кожної дитини вступити в нього.

3. Відзначаємо і те, що освоєння дитиною навичок спілкування багато в чому залежить від організації психолого-педагогічного процесу дорослим. Для успішного формування навичок спілкування дітей старшого дошкільного віку необхідно дотримуватися таких психологічних умов: використання ігор та ігрових вправ, спрямованих на формування навичок спілкування дітей; організація розвиваючого предметно-просторового середовища в ролі рушійної сили в процесі формування навичок спілкування дітей старшого дошкільного віку та забезпечення співпраці вихователів і батьків на основі розуміння сутності проблеми, форм і методів формування навичок спілкування дошкільнят.

4. Спостереження за діяльністю дітей старшого дошкільного віку дозволило виявити рівень сформованості навичок спілкування з однолітками у цих дітей. Експериментальне дослідження показало переважання низького рівня сформованості навичок спілкування з однолітками у дітей старшого дошкільного віку.

5. Нами була вивчена професійна діяльність педагогів, спрямована на формування навичок спілкування дітей, а також участь батьків у спільній діяльності щодо вирішення цієї проблеми.

6. Проведене нами опитування показало, що вихователів хвилює проблема спілкування. Вони вважають, що дітей необхідно вчити спілкуватися «для розуміння інших людей, уміння тактовно спілкуватися в колективі, а також для досягнення своїх цілей». Як позитивний момент ми виділили те, що вихователі відзначають такі проблеми в спілкуванні дітей, як їх невміння домовлятися на гру, вести бесіду.

7. Аналіз відповідей батьків, дозволив зробити висновок про те, що і вони в переважній більшості, вважають проблему формування навичок спілкування дошкільнят значущою, вважають, що навички спілкування згодяться дітям надалі, особливо при вступі до школи.

8. Аналіз результатів констатувального та формувального експериментів дозволив нам встановити, що низький рівень сформованості навичок спілкування має лише 10% дітей старшого дошкільного віку експериментальної групи. У порівнянні з констатувальним експериментом їх кількість зменшилася на 45%. Діти цієї групи не можуть оцінити емоційний стан партнера по спілкуванню в різних ситуаціях: образи, радості; пояснити причину сумного настрою дитину, яка отримала покарання; не виявляють бажання допомогти одноліткам; при оцінці конфліктних ситуацій найчастіше вибирали стратегію агресії для вирішення конфлікту або відхід від ситуації; не вміють домовлятися, вирішувати суперечки, не діляться з партнерами по справі, не надають допомогу одному, помічають помилки тільки у партнера, лають його роботу.

9. Середній рівень сформованості навичок спілкування має 35% дітей старшого дошкільного віку експериментальної групи. У порівнянні з констатувальним експериментом їх кількість збільшилася на 5%. Діти цієї групи не завжди можуть правильно оцінити емоційний стан партнера по спілкуванню, грі; не завжди можуть надати допомогу партнеру. При оцінці конфліктних ситуацій найчастіше вибирають стратегію відходу від ситуації або безконфліктне

вирішення на користь інших; не завжди здатні знайти спільне рішення з однолітками, не завжди діляться з ними, до результату діяльності свого і партнера ставляться по-різному: іноді свій хвалять, а партнера, навпаки, критикують образливими словами.

10. Високий рівень сформованості навичок спілкування має 55% дітей старшого дошкільного віку. У порівнянні з констатувальним експериментом їх кількість збільшилася на 40%. Діти цієї групи вірно оцінюють емоційний стан партнера по спілкуванню; виявляють бажання допомогти одноліткам в разі невдачі в справах; при оцінці конфліктних ситуацій найчастіше вибирають стратегію вербального впливу; вміють вирішувати конфлікти, що виникають, домовлятися, тобто можуть проявляти гуманні ставлення до однолітків.

11. Порівняльний аналіз результатів дослідження виявив збільшення кількості випробовуваних експериментальної групи на високому та середньому рівні і зменшення на низькому рівні.

12. Отже, результати дослідження зафіксували підвищення рівня сформованості навичок спілкування дітей, дозволили встановити позитивні зміни в їх розвитку.

13. Ці відмінності дають нам підстави зробити необхідний висновок про те, що програма корекційно-розвивальних ігор та вправ, дозволила ефективно формувати навички спілкування дітей старшого дошкільного віку.

14. Результати, отримані у процесі формування експерименту в експериментальній групі дітей старшого дошкільного віку, дозволили вважати проведену експериментальну роботу успішною, а психологічні умови формування навичок спілкування дітей старшого дошкільного віку – необхідними і достатніми.

Аналіз отриманих кількісних і якісних результатів експериментальної роботи показав, що висунута гіпотеза знайшла своє підтвердження, завдання вирішені, мета дослідження досягнута.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арушанова А.Г. Организация диалогического общения дошкольников со сверстниками / А.Г. Аршунова // Дошкольное воспитание. – 2001. – №5. – С. 9-12.
2. Бабаева Т.И. Взаимоотношения старших дошкольников со сверстниками как объект педагогической диагностики / Т.И. Бабаева // Педагогическая диагностика как инструмент познания и понимания ребенка дошкольного возраста: В 3 ч. – Санкт-Петербург : РГПУ им А.И. Герцена, 2008. – С. 5-9.
3. Бабаева Т.И. О социально-эмоциональном развитии дошкольников / Т.И. Бабаева // Дошкольное воспитание. – 2006. – №6. – С. 13-17.
4. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. – 2012. – С. 25.
5. Бенера В.Є. Теорія та методика рідної мови дітей / В.Є. Бенера , Н.В. Маліновська – Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. –376 с.
6. Бим-Бад Б.М. Педагогический энциклопедический словарь / Б.М. Бим-Бад. – М. : Педагогика, 2002. – 430 с.
7. Богуш А. Методика організації художньо – мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах / А. Богуш, Н. Гавриш, Г. Котик. – Київ : Видавничий дім «Слово», 2006 – 304 с.
8. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія. навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Упорядник А.М. Богуш – Частина I та II. – Київ : Видавничий Дім «Слово», 2005. – 654 с.
9. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови: підручник / За ред. А.М. Богуш. – Київ. : Вища школа, 2007. – 542 с.
10. Богуш А.М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи / А.М. Богуш, Н.Г. Луцан. – Київ : Видавничий Дім «Слово», 2008. – 256 с.

11. Богуш А.М. Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах / А.М. Богуш, Г.М. Котик . – Київ : Видавничий Дім «Слово», 2008. –440 с.
12. Богуш А.М. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі / А.М. Богуш, Н.В. Гавриш. – Київ : Видавничий Дім «Слово», 2008. – 408 с.
13. Бодалев А.А. Общая психология / А.А. Бодалев, В.В. Столин. – Москва : Просвещение, 2007. – 110 с.
14. Вайнер М.Э. Игровые технологии коррекции поведения дошкольников / М.Э. Вайнер. – Москва : Педагогическое общество России, 2004. – 96 с.
15. Волков Б.С. Психология общения в детском возрасте / Б.С. Волков, Н.В. Волкова. – Санкт-Петербург, 2012. – 272 с:
16. Волосовец Т.В. Организация педагогического процесса в дошкольном образовательном учреждении / Т.В. Волосовец, О.Н. Сазонова. – Москва, 2014. –224 с.
17. Гаврилушкина О.А. Проблемы коммуникативного поведения дошкольников / О.А. Гаврилушкина // Ребенок в детском саду. – 2013. – №1. – С. 23-25.
18. Гавриш Н.В. Навчання розповіді за картиною / Н.В. Гавриш // Дошкільне виховання. – 2012. – №1. – С. 7-9.
19. Гавриш Н.В. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят: навч.-метод. посіб. / Н. Гавриш – Київ : Видавничий дім «Шкільний світ». – 2006. – 119 с.
20. Гавриш Н.В. Розвиток мовлення та навчання дошкільнят рідної мови: мета і завдання / Н.В. Гавриш // Дошкільне виховання. – 2003. – №7. – С. 12-14.
21. Галигузова Л.Н. Искусство общения с ребенком от года до шести лет : Советы психолога / Л.Н. Галигузова. – Москва : АРКТИ, 2004. –143 с.
22. Голованова Н.Ф. Социализация и воспитание ребенка : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / Н.Ф. Голованова. – Санкт-Петербург, 2004. – 272 с.
23. Грушевицкая Т.Г. Основы межкультурной коммуникации. Учебник для вузов / Т.Г. Грушевицкая, В.Д. Попков, А.П. Садохин. – Москва, 2002. – 352 с.

24. Дитина: Програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років / Науковий керівник проекту О.В. Огнев'юк, К. І. Волинець // Мін. освіти і науки, молоді та спорту України, Головне упр. осв. і науки викон. орг. Київміськради (КМДА), Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – 492 с.
25. Долгова В.И. Коррекционно-психологическая работа специального психолога / В.И. Долгова, Е.Г. Капитанец, О.А. Шумакова. – Библиотека специального психолога : учебное пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений. – Челябинск : АТОСКО, 2008. – 104 с.
26. Долгова В.И. Формирование эмоциональной устойчивости личности / В.И. Долгова, А.А. Напримеров, Я.В. Латюшин. – Санкт-Петербург : РГПУ им. А.И.Герцена, 2002. – 167 с.
27. Дошкільна лінгводидактика: Хрестоматія: У 2 ч. : посібник / Упорядник Богуш А.М. – Київ : Вища школа. – 1999. – ч. II. – С. 3-72.
28. Дубина Л. Развитие у детей коммуникативных способностей / Л. Дубина // Дошкольное воспитание. – 2005. – № 11. – С. 3-9.
29. Жуковская Р.И. Воспитание ребенка в игре / Р.И. Жуковская. – Москва : Просвещение, 2015. – 333 с.
30. Запорожец А.В. Условия и движущие силы психического развития ребенка. Хрестоматія / А.В. Запорожец. – Москва :МПСИ, 2001. – С. 7-10.
31. Зимняя И.А. Лингвопсихология речевой деятельности / И.А. Зимняя. – Москва: Московский психолого-социальный институт, Воронеж: Модэк, 2001. – 432 с.
32. Калинина Р.Р. Развитие и коррекция эмоциональной сферы дошкольников и младших школьников / Р.Р. Калинина. – Ярославль : Гринго, 2007. – 90 с.
33. Калмикова Л.О. Формування мовленнєвих вмінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти: навч. посіб. / Л.О. Калмикова. – Київ : НМЦВО, 2003. – 300 с.
34. Клюева Н.В. Учим детей общению : популярное пособие для родителей и педагогов / Н.В. Клюева, Ю.В. Касаткина. – Ярославль, 2006. –240 с.

35. Ключева Н.В. Психолог и семья : диагностика, консультация, тренинг / Н.В. Ключева. – Ярославль : Академия развития, 2002. – 160 с.
36. Комунікативна компетентність – головна мета мовленнєвого розвитку дошкільнят // Бібліотечка вихователя дитячого садка // 2012.– №7. – С. 2.
37. Корепанова М.В. Диагностика развития и воспитания дошкольников / М.В. Корепанова. – Москва : Балас, 2005. – 144 с.
38. Костина Л.М. Игровая терапия с тревожными детьми / Л.М. Костина. – Санкт-Петербург : Речь, 2005. – 160 с.
39. Крайг В. Психология развития / В. Крайг. – Санкт-Петербург : Питер, 2012. – 385 с.
40. Крулехт М.В. Дошкольник и рукотворный мир / М.В. Крулехт. – Санкт-Петербург : 2012. – 160 с.
41. Крутій К.Л. Можливості формування мовної особистості дитини дошкільного віку/ К.Л. Крутій // Дошкільна освіта. – 2003.– №1. – С. 37-41.
42. Крутій К.Л. Вимоги до сучасного відкритого мовленнєвого заняття / К.Л. Крутій // Дошкільне виховання. – 2002.– №2. – С. 34-36.
43. Куликовская И.Э. Становление картины мира ребенка в процессе обучения / Э.И. Куликовская // Модернизация региональной системы начального образования на Северном Кавказе : сб. материалов науч.-практич. конференции. – Краснодар, 2004. – С. 41-43.
44. Леонтьев А.А. Психолингвистические единицы и порождение речевого высказывания / А.А. Леонтьев. – Санкт-Петербург : Наука, 2008. – 307 с.
45. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики / А.Н. Леонтьев. – Москва : Мысль, 2007. – 572 с.
46. Лисина М.И. Формирование личности ребенка в общении / М.И. Лисина. — Санкт-Петербург : Питер, 2009. – 320 с.
47. Лисина В.Р. Общение педагога с ребенком как средство создания положительного микроклимата в группе детского сада / В.Р. Лисина // Дружные ребята : воспитание гуманных чувств и отношений у дошкольников. – Москва, 2004. – С.135-138.

48. Лисина М.И. Общение, личность и психика ребенка / М.И. Лисина. – Москва : МПСИ; Воронеж : НПО МОДЭК, 2017. – 390 с.
49. Лурия А.Р. Язык и сознание / А.Р. Лурия / Под редакцией Е.Д. Хомской. – Ростов на Дону : Феникс, 2008. – 416 с.
50. Мельниченко Н.Д. Детская психология / Н.Д. Мельниченко. – Санкт-Петербург : Владос, 2013. – 321 с.
51. Мещеряков Б.Г. Большой психологический словарь / Б.Г. Мещеряков, В.П. Зинченко. – Москва : АСТ Астрель, 2006. – 496 с.
52. Михайленко Н.Я. Организация сюжетной игры в детском саду / Н.Я. Михайленко. – Москва : ГНОМ и Д, 2010. – 96 с.
53. Мовленнєве спілкування. Комплексні заняття у повсякденні. Старша група. / Упорядник В.Л. Сухар. – Харків, «Ранок», 2009. – 208 с.
54. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти: навчально-методичний посібник / Укладач А.М. Богуш. – Одеса : Ярослав, 2014. – 176 с.
55. Немов Р.С. Психология / Р.С. Немов. – Москва : Прогресс, 2016. – 412 с.
56. Общая психология [Текст] / Под ред. А.В. Петровского. – Москва: Сфера, 2015. – 480 с.
57. Общение и оптимизация совместной деятельности / Под ред. Г.М. Андреевой– Москва : 2007. – 297 с.
58. Парыгин Б.Д. Социально-психологический климат коллектива / Б.Д. Парыгин. – Москва: Владос, 2009. – 390 с.
59. Педагогическая энциклопедия : актуальные понятия современной педагогики / Под ред. Н.Н. Тулькибаевой, Л.В. Трубайчук. – Москва : Издательский Дом «Восток», 2013. – 274 с.
60. Петровский А.В. Общая психология / А.В. Петровский. – Москва : Академия, 2005. – 590 с.
61. Піроженко Т.О. Сучасні підходи до мовленнєвого розвитку дітей / Т.О. Піроженко // Дошкільне виховання. – 2011. – №1. – С. 10-11.
62. Піроженко Т.О. Мовленнєве зростання дошкільника / Т.О. Піроженко. – Київ : Грайлик, 2009. – 40 с.

63. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : Учеб. пособие для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров [Текст] / Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина М.В. Моисеева, А.Е. Петров / Под ред. Е.С. Полат. – М., 2012. – 224 с.
64. Полякова М.Н. Педагогическая диагностика дошкольника как субъекта деятельности // Детский сад от А до Я. – 2011. – №2. – С. 55-63.
65. Порядченко Л.А. Описове мовлення : методи розвитку та активізації // Дошкільне виховання / Л.А. Порядченко . – 2003. – №2. – С. 5-9.
66. Психолого-педагогические и технологические аспекты развития ребенка как субъекта деятельности : материалы международной научно-практической конференции (заочной) (Тольятти, 05-27 ноября 2012 г.) : в 2 ч. / под ред. О.В. Дыбиной. – Тольятти : Изд-во ТГУ, 2013. – Ч.2. – 304 с.
67. Романова И.В. Режиссерская игра как средство воспитания гуманного отношения к сверстникам у старших дошкольников / И.В. Романова // Дошкольное воспитание. – 2007. – №3. – С. 34-39.
68. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – Санкт-Петербург : Питер, 2000. – 712 с.
69. Рузская А.Г. Развитие речи / А.Г. Рузская. – Москва : Мозаика – Синтез, 2017. – 64 с.
70. Рыжова Н.А. Развивающая среда дошкольных учреждений / Н.А. Рыжова. – Москва : 2013. – 191 с.
71. Савінова Н.В. Підготовка дитини до школи. Мовленнєве спілкування : методичні рекомендації / Н.В. Савінова. – Миколаїв, 2044. – 47 с.
72. Сидоренко Е.В. Методы математической обработки в психологии / Е.В. Сидоренко. – СПб. : Речь, 2003. – 350 с.
73. Смирнова Е.О. Межличностные отношения дошкольников. Диагностика, проблемы, коррекция / Е.О. Смирнова, В.М. Холмогорова. – Москва : Сфера, 2013. – 376 с.

74. Смирнова Е.О. Особенности отношений к сверстникам у популярных и непопулярных дошкольников / Е.О. Смирнова // Вопросы психологии. – 2003. – № 4. – С. 23-29.
75. Смирнова Е.О. Психология ребенка / Е.О. Смирнова. – Москва : Сфера, 2013. – 290 с.
76. Солнцева О.А. Играем в сюжетные игры / О.А. Солнцева // Дошкольное воспитание. – 2005. – № 4. – С. 33-37.
77. Сомков О.Н. Образовательная область «Коммуникация» / О.Н. Сомков // Дошкольное воспитание. – 2011. – № 9. – с.22
78. Спиваковская А.С. Психотерапия: игра, детство, семья. / А.С. Спиваковская – Москва : Апрель Пресс, 2010. – 304 с.
79. Ушакова О.С. Развитие речи дошкольника / О.С. Ушакова. – Москва : Изд-во Института Психотерапии, 20011. – 240 с.
80. Фопель К. Как научить детей сотрудничать / К. Фопель. – Москва : Генезис, 2008. – 157с.
81. Эльконин Д.Б. Психология игры / Д.Б. Эльконин. – Москва : Педагогика, 2012. – 108 с.